

T A R İ H VESİKALARI

Sayı: 4

Birincikânun 1941

Cilt: I

ŞEHİDİ OSMAN EFENDİ SEFARETNAMESİ

[Sayı 3, sahife 240 tan devam]

gelmeğın ikinci odaya değin cümle etbâ' kullariyle varılıp andan içeru arz odalarına cenb-i hakirde kâtib-i divan yollu mültehi kulları mubarek ve şerif Name-i Hümayun-ı şevket makrun-ı hazret-i şahinşahî başına beraber merfuan ve peşimizde yedi nefer sair etbâ' kullariyle duhulümüzde intiha-yi oda-i merkur vasatında serir üzere imperatoriçe kaide ve yemin ve yesarı rical ve nisvan ile memlû olduğu halde vasatlarından iki elim kemerimde aheste reftar ile nezdine yardıktâ işaret-i re's ile ikramane izhar-ı dostî ederek mevkif-i kıyamda siparişkerde-i evliya-yi niâmî olan takrir ile feth-i kelâm ve hitamında mubarek ve mes'ut maye-i emn ü eman-ı âdemiyan olan Name-i Humayun-ı hazret-i şahinşah-ı âlemi dü dest-i iftihar ve mubahatımla kâitb-i divan elinden alup üç def'a takbil ve serime vaz' ile imperatoriçe canibine atf hininde başvekil ileru gelüp yedimden ahz ve imperatoriçenin canib-i yemininde sediyeyni beraberı zerduzpuş sofrâ şeklinde olan kürsi üzerine vaz' eyledikten sonra takririmizin mahzuziyetlerin müş'ir cevabını imperatoriçe işaretiyle bir kıt'a varakadan başvekil kıraat ve mesfur Yorgaki terceme ve tefhim eyledikten sonra yine kemâfil'evvel ellerim kemerimde başımla ikramane işaret-i tevdi ve verama bir kaç hatve çekilüp bâdehu taklib-i veçh ile salifüzzikir divanhane şeklinde olan mevkie hıram ve ibtida kait olduğumuz sandaliyyede teneffüs ü âram ve tatlı ve kahve ikramından sonra kalkup saray kurbünde ziyafet mahalline zikri sabık matbah eminleri olan ceneral istikbaliyle varılıp kuut olundukta büyük ziyafetleri olmak üzere sofrâ ve pişkir ve makramalar ve kaşıklar bizim lâkin sair dürlü dürlü sahanlar ve taslar ve bıçaklar bilcümle ağır sim evanileriyle ki mahsus imparatoriçelerinin takımı ve gayet ihtimamlıdır, bizim aşçıların tabheylediğı enva-i taam çekilüp mesfur ziyafet mihmandarı olan matbah eminleri ile ekl-i taam hılâlinde Françe diyarından mahsus getürtdikleri hanende ve sazenderler usul-i garibe ile darb-ı evtar ve mekamat ne vaz ve lisanlarınca lühun-i acibe ile velvele perdaz olmuşlardır. Bu esnalarda taam yediğimiz seyrine kimi aşıkâre ve kimi tebdil cümle rical ve kibarları ve hattâ istimed için halâ devletlerinde mukim Leh kralının [1] oğlu ve Çasariçenin veliahdı [2] olan yeğeni tebdil-i hey'et gelüp bakiyye kalan hoşablarımızdan nasibleri olmağla biraz beyzadeleriyle sefalanmışlardır; badehu dâvetleriyle kaide-leri üzere teşekkür zımında başvekilile varılıp enva-i ikram ile teslim-i Name-i Hümayundan gerek imperatoriçeleri ve gerek kendileri gayetülgaye memnun olduklarından bahs ile bu vakte değin olan harekât-ı nahemvarlarından izhar-ı şermendeğî ederek bir mikdar dostane sohbet esnasında saray civârında olan mükellef ve müzeyyen bağçe ve havuzlar temaşası-

[1] Auguste III.

[2] Petro III.

çün imperatoriçe canibinden dâvet olunmamızla üstü açık ve iki tarafı oturak tahtaları olan bağçe arabalarına süvar ve varıldıkta def'a-i ulâ seferimizde gördüğümüzden fazla bu çarışenin ihtirâ eylediği ebniye-i acibe ve hıyaz ı garibe ve temâsil-i adîdeleriyle iftihar gûne ta ahşam olunca şurayı da teşrif ve buracığı da temaşa buyurun diyerek serseri gezdirüp kelâl ve melâl gelmeğın cümlesi nazardan sakıt olduğı halde arabalara süvar ve cevfi leyde Petreburkta olan konağımıza gelmişizdir.

Vasf-ı Petrehof: Mahall-i merkumun ebniye tarh olunan zemini ile keyfiyyet-i işrafı ve hıyazu enharile sayir acayıbat ve âsarinın ibdâ ve icrası beyanında kûmeyt-i hâmeye bir miktar irha-yı inan ve cevelân-sazi-i sâha-i evsafı kılınmağa şayan görölmeğın mehmiz-i benan tahrikile dekayik-i lûbet ve cevleti bu vechile izhar u iyan kılınur ki nehr-i Nevanın sahil-i garbîsi eşcar-ı cebelî ile müzeyyen bir zemin-i musattah olup verası Arnavud karyesi bayırı misillü arz-ı mürtefia olmağla mezbur bayırın üzere tarh-ı frengî üzere saray-ı vasiatül'ercâ bina ve etrafı berhemvar ı feza olmağın devha-i fesîhatülmesaha tertib ve zuumlerince eşcar-i bi bar-i hargerdarlar ile pür zîb olmuş, lâkin etrafta vakî kûhpeçelerden bi hisab sulara tayin-i mecra ve ihdas olunan hıyaz-ı enbuha icra ve imlâ eylemişler ve cabeca enderun-ı bağçede icad ettikleri havuzlara ahcar ve ahşabdan perdahte insan ve hisan ve gerdune ve hitan suretleri ki اکثر من ان محصى dir, masnû olup her birinin binî ve dehan ve sem' ü âzanından ber hava fevveler perran ve bazı havzunda dahi sahte ve perdahte emrud ağacı resmi tûraşide her şahından târ-i sîm âsa âb-ı barîk feveran etmekle ol devha-i menfurülkarihanın resm-i ibdâi temaşaya çesban olmuştur ve saray-ı mezburun pişgâhı ki karye-i mezbure zemini mesabesinde, firazdan nişibe mün-tehi olunciyedek kesme mermerden iki canibe su çağlağanı tertip ve eşkâl-i garibe-i maiyye iratiyle zînet efza-yı firaz u neşib edüb tâ vasatta dört beş zirâ' mikdarı pest olmak üzere yine ferş-i mermerden bir dayire-i hemvarda birun ezşümar hurde fevvelerden mâada miyan-ı havuzda fevve-i kebireden balâya sâid olan âb Şam-ı cennet meşamda karpuz kaldıran şöhretiyle mezkûr olan fıskiye heyet ve gîlzette kader-i rumhayn ber hava ve etrafında müteaddid insan suretlerinin dehanından dahi fevve gûne o mikdar miyah hüveyda olur ve dahi pestte mesnû olan havz-ı büzürgün vasatında hacimde andan ziyade sular firazkeş ve cevanibinde müteaddit suver dehenlerinden dahi o kadar fevve-i dilkeş rizan olduğundan maada canib-i sahilde vakî mesbukuzzikr kûhistanın vafir mahallerinde miyanı insan kadar sular sîmden servler âsa kudûd-ı eşcardan

S. 21

balâ berhava olmaktadır. Ve dahi sahil-i mezburda bir kârgir bina derununda balâsından san'at ile âb-ı firavan cereyan ve nümayışte ayine-i billûr âsa aksendaz-ı mir'at-ı çeşm-i temaşageran olup bir hücreinde dahi dolab vaz'ında sanduka icad ve derununda üstadlar kaval manendi sazlar peyda ve san'at ile cereyan-ı mâda ol kamışlardan musikarveş makam-ı rühavî peyda ve hüveyda olduğu dahi mesmû ve bir dolab içinde dahi müteaddit ecnas kuşlardan kanarya ve bülbül ve saka vesair tuyur-ı sagiretülcism heyet-i asliye ve evsaf-ı zatiyeleri ile nihalhay-ı eşcar manendi boyanmış teller üzerlerinde berpa oldukları halde zir-i zeminde her bir tayrin cinsine mahsus san'at ile dehanından söyler gibi savt zahir ve per ü ser ü dünbal ü muyi ile hareket ve cünbüş-i mahsus iracet etmelerile ziruh olan cinsten cüz'î farkı hiss olunur ve bundan maada zirde olan odadan balâda olan odaya ortadan sofraya ve sahan çıkarmak ve yine aşağı indirmek misillü san'at-ı acîbetül'ihdiran müşahedesi gayet hoş ve matbû gelmiştir ve Moskovluların indinde mahall-i merkumun kemal-i itibari olup vefret-ima' ve münasebet-i firaz ü nişib-i mevkî ve zemini hasebile zuumlerince acayibat-ı dünyadan mahsub ve belki bir misli dahi olmamak üzere tarihlerinde mektubdur. Hakire seyr ü temaşa ettirmekle tefahur ve bu bu mevziin nümayişine bedel bir mahal manzur ve mesmû olmamak gerektir deyu tezakür ederlerdi. Filhakika zemini münasefe veçhile hafz u irtifâda olup ve iki canibi dahi musattah vakfî olmağın mürtefiinin eşrafı kadar medelbasarı şamil ve münhafidi eşcar-ı lâyuhsayı hamil ve iki canibin dırahtanı hıyaban-ı riyaza mümasil tarh u tesviye ile hadayık-ı zatülbehce-i rum-ı cennet rüsuma müşakil olup etraf ve enhasından enhar-ı kesire vürudundan nâşi hıyaz-ı nâmâdude tasnif ve bînihaye fevvaler telif ve temasî-i muhtelif-i menhûte ile tezyin ve meharretlerin izhar ve tebyin eylemişler. Lâkin olmağla yek lâhza itidalden hâli olduğundan gayri gerek Petreburkta ve gerek etraf ve masiflerinde görülen riyaz u hadayikte ve saraylarında olan mecmû-ı masnuatları münasebet ve letafetten dur sanayi-i frengiyye olmaktan nâşi meyl-i tabiattan mehcur eşcarı bârdan âri ve bağçe resminde tarh ettikleri mahaller şükûfe ve ezhar-ı matbuadan hali ve beri olmağla ihdas ve icadında çektikleri emek tâzib-i hayvan-ı bilâ faide demektir. Her ne ise terğib ve tahrizlerle cümlesi temaşa olunup hatırlarına riayet olunmuştur. Çünkü bifadlillâhi tealâ hizmet i memure-i sefaret karin-i hitam oldu. Bundan sonra mucib-i meks ü ikamet olur halet kalmamağla bir iki gün geçecek avdetimiz isticazesile cevabname talebinde olduğumuzda "imperatorîçemiz sizden gayet hazzeylemiştir, avdetiniz için izin taleb olundukta bir veçhile rıza vermeyüp bu kadar zaman-

s. 22

dan beru bîhûde sıklet çekti; henüz vilâyetimizi ve mesirelerimizi ve şenlik ve bâziçelerimizi temaşa etmemiştir. Bir zaman dahi salıvermem ve ben salıvermediğimi Devlet-i Aliyyeye tahrir dahi ederim. Evvelâ bu gelecek bazar gecesi meydan oyunu tâbir olunur hayalbazlık ve Françeden yeni gelen sazandelerimizi temaşa eylesünler,, deyu başvekile emir buyurdular deyu kat'î cevap vermeleriyle zarurî sükût olunmuştur. Vâkia cumaertesi seherî başvekil tarafından akeb-i zuhurda kendi konağına ve ahşamı maiyyetle hayalhaneye gidilmek üzere dâvet olduğumuzda âdet-i müstemirreleri devletlerinde mevcut ne kadar düvel-i saire elçileri var ise sebt günü başvekil konağında cemiyet ve umûr u hususları rü'yetinden sonra idare-i sâgar-i sahba ile vakt-ı asra değin sohbet eylemek olmağın bizi dahi akeb-i zuhurda dâvetten murad Devlet-i Aliyye-i müeyyedül'erkân sefirini dahi müttehid-i dinleri olan *balyos* mekamına tenzil ile mezburlara arz-ı müfaharet olduğu teferrüs olundukta mihmandarımıza sarahaten bu mânayı tefhim ile "bu dâvetten murad bize ikram olduğu surette bu husus dahi mukaddema münazeün fiha olan mevad gibi muhill-i namus-ı din ü devlet bir mâna olmağın müntic-i rezalettir, bize tâzim ve hatırımza riayet olunur ise bâdel'asr giderim Elçiler anda olmamak şartile,, dediğimde "bâdel'asr anda anlardan kimesne kalmaz,, deyu cevap eylesenle bu surete karar verilmişidi. Vakt-i mezburede başvekil konağına varıldıkta cümle elçiler ve Küçük Rusiyye hatmanı ve sabık Gürce hanlarından Vahtan [1] Hanın oğlu mevcut olup anlar ve başvekil kendi dahi oda-i ulâda kapu haricinden istikbal ile izhar-ı muamele-i vidad ettiklerinde fakir dahi ahsen vech üzere mukabele ve meclisleri yanından gûzar ile içeru oda-i ulâya yalnız başvekil ile dühul, tatlı, kahve ve şerbet esnasında bir mikdar müsahabet badehu saray bahçesi temasından sonra kabil-i mağribde hintolara süvar ve şehir içinde olan hayalhaneye varılıp bir iki saat enva-ı suver-i garibe ile bâziçe-i gûnagûn ve hayalbazı-i sihrinümun temasından sonra konağımıza avdet olunmuştur. Bir iki günden sonra tekrar isticaze-i avdet olundukta yine kelâm-ı evvel ile mukabele ve dahi "ne oldunuz? ne temaşa olunacak mahaller vardır?,, deyu meksimizi itale, zahiren ikram amma mânen ihtirâ' kerde-i dest-i ihtimamları olan mahalleri iradet ile arz-ı kuvvet dâiyesinde olmaları teferrüs olunmuşiken nâçar mümaşata karar verildi. İkinci gün mesfur Yorgaki gelüp "imparatoriçemiz hatırımızı sual ve Kronştat [2] (قرنشتات) nam kal'a ki nehr-i Nevenin Bahr-i Baltığa (بلتغه) munsab olduğu yerde bahren altı saat mesafe asıl tersanelerimizdir, ziyafet ile temaşa ettirmeğe beni tayin eylediler» demesiele «pek güzel» deyu cevap verilüp ertesi iki kit'a

[1] Vahtang (1675-1737), Kırallığı : 1705-1724

[2] Kronstadt

sefineye cümle etbâ' ve mesfur Yorgaki ve mihmandarımızla süvar ve Neve nehrile eyyamına göre altı buçuk saatte mahall-i mezbure varılmıştır. Mükemmel donanmaları ve tersane-i mezbure askerisi Birandebür seferine memur olmalarıyla cezirede kalan tersane kethudası yollu ceneral ve liman reisi ve tersane emini şekillü polkonik [1] tâbir olunur binbaşılı hintolar ile iskele başından istikbal, biz dahi dostane cümlesine aşinalık ederek hintolara süvar ve çariçelerine mahsus saraylarına varıldı. Bilocümle kendi takımları ve bizim aşçılar mukaddem hazır olmalarıyla tatlı kahve ve şerbetten sonra mesfur tersane kethüdası olan ceneralden ki kendi kavli üzere kırk beş sene tersane ve askerileri hizmetinde umur-ı deryada meharet tahsil eylemiş Rusiyyül'asl sinni tis'inden mütecaviz bir kocamandır. Bahr-i Baltık ve Bahr-ı Muhit ve Yeni Dünya ahvalleri sual olundukta «Bahr-i Baltık, Muhitin bir halici olup Muhite çıkacak mahalli gayet sarp ve ekser mahalleri dökündülü ve sıg taşlık yerler olduğundan mürur ve ubur-ı sefayin üstad ve mücerrebülbahr mellâhâna mevkuftur» deyu bazı havadis zımmında kendilerinin Yeni Dünya semtlerine olan seferlerin tafsil eylemiştir ki bundan akdem Moskovlunun Kamçatka (کامچاتکا) nam kal'aları Bahr-i Muhit sahili ve Çin memleketine semt ve Yeni Dünyanın taraf-ı şimalisine nev'an karib olduğundan o semtlerden bazı mahallere destres bulmalarile dahi ziyadesine tama' ve Yeni Dünyanın semt-i şimalisine istilâ tamaiyle dört kit'a mükemmel kalyon mükerrer mühimmat ve alât ve bir kaç senelik zehair ile donadup mezbur kalyonların birinde de bu kocaman kapudan olduğu halde o semtlere tesyir eylemişler. Mesfurun kavli-ü iddiası üzere gemileri Bahr-i Muhitte tamam on iki sene geşt ü güzâr ile sa'y-i bîşumar eyleyüp her ne kadar ki mahalli matlûba karib olmuşlar, muktezay-ı kutr-ı mesfur üzere havası daimetülbürude olup mevsim-i sayfta dahi etrafı bahr-i münce mid ve geştü güzâr, bir mevsimde kabil olmamağın bir vechile nail-i meram olmayup ric'-i kahkarî ile avdet eylemişler ve esnay-i rahta kalyonlarının ikisi bilcümle derununda olanlar ile gutahor-ı girdab-ı fena ve ka'r-ı derya-yı bîamanda nâbud u nâpeyda olmağla her ne hal ise bakî iki kalyon ile şikeste beste geldiklerini takrir ve acayib namile çekdikleri mihan-i adîde-i nâşenîdeyi vâsfeylediğinde Danimarka (دانی مارکا) ve İngiltereli liman reisi ve tersane emini olan iki polkonik dahi mezburu tasdik ile kendilerinin dahi Bahr-i Muhitte olan seyr ü seferlerinde gördükleri acayıbatı nakille imrâr-ı vakteylemişlerdir. Badehu kalyonlarının mersa ve tâmir mahalli olan ihtirâ eyledikleri hark-ı kebir ve acibe dâvet eimelerile varılıp temaşa olunmuştur. Mahall-i merkum kanal şeklinde olan hark-ı kebir nehr-i Nevenin

[1] Rusçası: Polkovnik = Albay

nihayeti ve kal'a ceziresi canib-i cenubisinin ibtidası olan limandan nehr-i mezburun Bahr-i Baltığa munsab olduğu mahalle değin ki tahminen tulü Bağçekapusundan Atmeydanına varır. Cezire ortasından üç anbarlı kal-yon güncayışından vasi'ce arz ve umkta bir hark-ı kebir olup derununun iki canibi kal'a hendeği dıvarı gibi muhkem kârgir dıvar ve zemini ağaç balvanlar ile mebsuttur. İbtidasında nehr-i Neveye bir sed ve bir kapu ihdas ve bir mikdar mesafede yine hark-ı mesfur üzere mebni bir göz bir köp ü ihtirâ eylemişlerdir. Cisr-i mesfurun kemeri altında üç anbarlı Kal-yon geçecek kadar kalafatlû bir kapu olup açılıp ve kapanması balâ-yi cisirde ibdâ olunan timur mengenerler ile imâl olunur. Bidayet-i harkta olan sedden nehr-i Neveyi tâ cisre gelince isâle eylemişler amma cisir kapusundan bir katra ileri geçmek mümkün değildir. Gerek tâmir ve termim ve gerek mânde olacak sefinelerini kemerden öte harka iysal murad ettiklerinde bâb-ı kemeri küşad edüp su ile hark dolduktan sonra Neveden sefineyi hark-ı ulâya iysal ve mezkûr kemer kapusundan öte harka icra ederler. Bedehu bâb-ı mezburu kapayup cereyan-ı mâyi zabt ve sefineyi pâyendeler üzere aldıktan sonra nihayet-i hark ki Bahr-i Baltık canibidir, yüksek bayır ve sed olmağla olmağalde bir timur mengenerli tulumbaları olup harkta mevcut suyu âsan vech ile ol tulumba ile çeküp seddin üzerinde olan hark-ı sagîre def' ve andan aşğa Bahr-i Baltığa isâle ve hark-ı kebirini bittemam sudan tahliye ettikten sonra tâmir olunacak sefinelerini tâmir ederler. Bâdet-tâmir yine bahre çıkarmak murad ettiklerinde kemer kapusun açup hark doldukta geru çekerek getürürler, bâdehu yine tecfif-i hark edüp mânde gemileri, pâyendeler üzere mahfuz kalup suda çürümekten masun olurlar. Bu san'at-i acibetül'ihirâ, mübalega ihtimam ve hazayin-i bikerane muhtaç olduğu zahirdir. Amma medar-ı mubahat ve iftiharları olduğu şöyle dursun gemilerinin tamirlerinde olan suhulete ve daina su içinde durmağla fenapezîr olmaktan masûn olduklarına nazaran bu mesarif-i hark, mesarif-i itlâfat-ı sefainden dîn olduğu meşhud olmuştur. Hark-ı mesfurdaki pâyendeler üzere mânde dört adet atık kal-yon ve on sekiz zirâ' arz ve seksen altı zirâ' tülde üç anbarlı bir kal-yonları var idi ki altışar zirâ' üçü canib-i yeminde ve üçü yesarda altı adet münakkâş ve altun hulelli odaları mevcut idi. Andan mâada geçen senelerde Deylet-i Aliyye-i übhet nişanda inşa buyurulan üç ambarlıya takliden Petreubürk tersanesinde inşa eyledikleri üç anbarlı kalyonlarını bu kulları Petreburkta iken nehr-i Neveye ilka edüp henüz dahi Kronştat tersanesi olan hark-ı mesfura getürmemişler idi. Kronştat kal'asının resmi böyledir ki Buhayre-i Neve ile Bahr-i Baltığın mabeyni olan boğazın ortasındaki iki canibi sahiliden birer saat baîd ve sığ taşlık olup sefaenin müruruna mani' ve ubur, ancak bir tarik-i amika münhasır olan

cedvel-i şariin iki canibinde tahminen onar, on ikişer zirâ' arzda etrafi ağaç balvanlar ile örülmüş ve içi taş ve kireç ile dolma divardan ibaret kal'aları olup Bahr-i Baltıktan vürud eden safayin kebir olsun, sagîr olsun mezbur cidarların arasında olan cedvel-i amikden gayrı mahalden mürrularına suyun tahammülü olmadığından beherhal bu cedvel-i amîka mühtacdırlar ve mezbur divarların üzerlerinde cedvel-i mâhude nâzır birbirine mülâsık olan toplardan mâada divarlar haricinde olan mahallere ta sahile varınca dahi nâzır saf saf topları ve mevani-i mürure dair muhkem san'atları temaşa olunmuştur. Moskovlunun sair düvele nazaran derya fenninde badban-i meharetleri her ne kadar suda ise dahi tersane kethüdası olan ceneralin mukaddema takrir ettiği on iki sene ruy-i deryada lâ tâile tahtehu gezüp ikisi gark ve ikisi güçle selâmet bulan dört kit'a kalyonlar hususunda olan gayretleri ve bu tersane ve kal'a ve zikri âti sair tersanelere itlâf ettikleri emval-i bikeran kemal-i tama'dan nâşi ve sair düvele taklid ile kasd-ı izhar-ı imtiyaz ü mübahat olduğu zahirdir. s. 25 Lâkin bu Kronştat tersanesi hıfz-ı sefayin ve siyanet-i rah-ı Bahr-i Baltık cihetile menafii müstemil bir mâna olduğu malûm olmuştur. Bu tersanelerinden başka Petreburkta kıral sarayının üst yanında ve nehr-i Nevenin köprüsü kurbünde ancak inşa-yı sefayin için mahsus bir tersaneleri ve nehr-i Neve-i sagîrin Neve-i kebir munsab olduğu deryaçe başında dahi çekirme sefinelerinin meştalaları olmak üzere bir azîm tersane ve limanları vardır. Bunlardan başka Amerika yani Yeni Dünya bahri sevhilinden Petreburka malik olduklarından sonra hezar hiyelü desayis ile malik oldukları Çin hududuna karib ve Sınur başı olan *Kamçatka* nam kal'aları kurbünde ki kendi sözleri üzere Petreburka on yedi bin vers mesafede ki her vers on ikişer dakikadan tamam üç bin dörtyüz saat eder, bir tersane-i azimeleri dahi olup ol canibde Yeni Dünya cezayirinden [1] vafir mahallere malik oldukların ve eyyam-ı sayfde dahi sefayin müruruna incimad-ı bahr mümaneatı olmasa dahi çok ülkeleri kabza-i teshîre idhal edeceklerin takrir ve mübahat ederler idi. Ve *Kamçatka* kal'asının yolu lâyenkatî' şiddet üzere şitadan hâli olmamağla ol taraflara berren gidenler kızaklar ile gidüp bazı mahalde kızaklarına bargir ve iktizasına göre bazı mahalde munis ve muallem geyikler ve bazı mahalde cesim kelbler koşarlar imiş ve geyikler terbiye olundukları vech üzere bir konaktan olbir konağa vardıkta bir hatve dahi ileru gitmeyüp ol mahalde mevcut âharları koşulur imiş ve kelblerin tâziyanesi balık imiş ki ne vakit sur'at-i meşyi murad etseler ilerude olan kelbe bir pare balık atup kapdıktâ geridekiler andan alalim deyu ileru sür'at ve ol dahi almasun-

[1] Alaska arazisi ve Bering adaları

lar deyu firar kasdile dahi ziyade sür'at etmekle kızıağı sür'at üzere sürükleyüp götürürler imiş ve ol mahaller yâni kızakların geyik ve kilâb çekdiği yerler mübalegadan eşedd bürudet üzere olmağla insan dahi takat getürmediğinden yüzlerine kürkten puşide edüp gözleri mahallerine cam geçirüp giderler imiş. Bu hikâyeler ki gerek bu kadar saat bu'du kıssası ve gerek bu mevad ekserisinden böyle istimâ' olunmağla علی الراوی diyerek tesvid olunmuştur. Velhasıl tersaneleri temaşa-sından Petreburka avdet olunduktan sonra Petreburkta olan acayibhane ve kütübhane ve tabir'hanelerini temaşa etmek üzere dâvet olduğumuzda mesfur Yorgaki ve mihmandarımız ile ibtida tabir'haneleri olan kârgir üç kat ve yüz adet odadan ibaret muallâ kârhane-i acibeye varılmıştır. Her odası lâyuad ve lâyuhsa alât-ı tabir' ve suver ü temasıl ile memlû ve meşhun ve san'at-ı tabir' ve perdâht-ı suver ile meşgul kati çok ademleri var idi. Bu sarayın ve bu kadar alât ve mühimmatın mesarifi ve bu kadar nüfusun malzemeleri kati çok itlâf ve izaate vesile bir emr-i abes değil midir? deyu[1] mesfur teşrifatçı Yorgaki istintak olundukta "bu tabir'hane bîhude ve bifâide olmayup mîrîmizin îradat-ı cesimesinden olduğundan gayri derununda amele olan bir iki bin fukaranın medar-ı maaşdır ve hem bu san'at devlete gayet lâzımlı ve enfa'dır," deyu iddia eylemiştir. Bâdehu kârhane-i mezbure mülâsıkı acayibhane [2] namile olan bir kebîr saraya dahi varılıp anda olan acayib-i mahlûkat ve ecsam-ı garîbeden nâdîde ve nâşenîde pürlü dürlü insan ve hayvan suretleri temaşa olunduktan sonra konağı-mıza gelmişizdir. Bâdehu avdetimiz için giranbar-ı temaşa ve ikramları s. 26 olduk, gayri serseri gezecek yerleri de kalmadı yollu kurb-i şita mülâhazası emna-ı mevanî-i âram olduğu takdimle ibramımızda haber-i müsaade ile sabikatülbeyan Petreburk saraylarının henüz binaları dahi tekmil olmadığından halâ imperatoriçe yine zikri sabık Petrehof nam mahalde olmağla cevabname-i hümayunu yine ol mahalde teslim etmeleri iktizası beyan olunmağla mah-ı zilhicetüşşerifenin on altıncı günü [3] uslûb-ı sabık üzere yine davetimize mesfur Yorgaki gelüp hintolara suvar ve mahall-i merkuma varılıp yine def'a-i ulâda tayin eyledikleri konağa nüzulümüzde mü-kemmel ziyafet takdiminden sonra ahz-i Name için yine mesfur Yorgaki dâvetimize gelmeğın Name-i şevket-makrun-ı hazret-i Padişah-ı rub'-ı mes-kûn teslimi günü balâda takrirkerde-i yerâa-Fizah olan icra olunan kavâid-i mer'iyye ile imperatoriçeye mürettep divanında mülâkat ve teşekkür-i itmam-ı hizmet-i memure-i sefaret ve müşahede olunan suret-i ikramlarından

[1] Türkiye'de 1728 de ilk basma kitabı veren Müteferrika İbrahim Efendi matbaasından ve bastığı eserlerden habersiz gibi görünmektedir.

[2] Müze

[3] 21 ağustos 1758

izhar-ı mahzuziyyete dair kelâm ve edalar ile ahz-ı cevabname-i hümayun olunup konağ-ı mâhuda avdetimizde imperatoriçe tarafından âdem gelüp «Elçi Efendiyi şimdiye değin divandan gayrı görmedik, bu gece Petreburka gitmeyüp bunda kalsunlar» ve bu gece sarayda olacak oyunları temaşa için saraya gelsünler deyu davet etmelerile bil'iztirar ol gece Petrehofta beytütete kârar verildi. Bâdelmağrib başvekil tarafından dâvet olunup ve bu aslı malûm olmiyan vakt-i teng ü nâmünasibde zuhur eden dâvete icabet emr-i nâmülâyim iken ibram ü ilhahlarile nâçar mukteza-yı vakt üzere varılup imperatoriçe tarafından devletlû inayetlû sahibül'izzi veddeve veliyy-i nîmetimiz efendimiz hazretlerinin nezd-i âlilerine olan Name ve kendi tarafından hakipay-ı devletlerine olan mektubun kemali telâş ile nezdimize teslim edüp bir mikdar sohbetten sonra saray-ı kırake azimet olunmuştur. Saray-ı mezburun sahn-i vesii rical ve nisvan ve ceneralleri biesrihim ve cümle mevcut elçiler ile ziham ber ziham memlû olup cabaca dörder beşer oturup kumar oynarlar idi, amma henüz dahi imperatoriçeleri mahall-i mezbura çıkmamış idi. Bu hakîr dahi bir sandalyeye kuud ile müterekkib iken zikri âti vech üzere gaybubet-i humretten, ol diyara göre tulû' eden şefakadek zalâm-ı leyl ol gecelerde ancak on dakika mikdarı idi. Ol vakit aşanın farziyyeti dühul etmişidi. İmperatoriçeye müterakkiben meksimizde mesfur Yorgakiye «namazımız vakti geldi ve zamanı az olmağla şimdi imperatoriçe çıkup anlar ile de vafirce meksolundukta namaz fevt olur. Dâvetlerine icabete geldik bu kadarca temaşa ile iktifa ve istifa-yı hazzeyledik, badehu bu mahzuriçün konağımıza avdet edelim; sen bizim tarafımızdan varup mahzuziyyetimizi takrir ve mahzurumuz beyan ile i'tizar eyle» deyu tavsiye ve tevdî sadedinde iken mesfur ıztıraba düşüp «İmperatoriçenin izni olmadıkça gitmenize re'y edemezüz ve lâkin çıkması karib midir? bakup size haber getüreyim» deyu gidüp geldikte «Konağınıza gitmeniz münâsîp değildir, eğer bir gayrı imkânı yoğise bunda eda-yı salât için bir mahal tedarükü mümkündür» deyu hasılı divanhane şeklinde olan kebîr odalarında eda-yı salât ederken ol cem'iyette bulunan rical ve nisvan pencerelerde ve kapuda ziham-ı azîm ile temaşamızda olmuşlardır. Eda-yı selâttan sonra yine s. 27 cem'iyetgâha varılup sandaliyyeye kuud ve çok geçmedin imperatoriçe dahi mahall-i merkuma vürud eyledikte cümleden evvel vüzerası mesabesinde iki seraskerleri ve başvekil istikbal ve bâdehu kaideleri üzere damen bus için Françe ve Nemçe vesair düvel elçileri devletlerinin paye ve rütbeleri muktezasınca tertip üzere katara dizilüp birbiri akabinde canib-i yesardan yürüdüklerinde terceman ve mihmandar ve Yorgaki bu fakire tağlit veçhile «siz dahi sefir bulunmağla sair elçiler ile padişahımızın dest ü damenin takbil için maan katara dahil olmağa müh-

tacsız» deyu ilhahlarında hande zenan «ben elhamdülillâh dinimden razı ve hoşnudum ve bu kaşara idhale siz şimdiye değin çok sa'y ettiniz, imkânını bulamadığınız gibi şimdi dahi müyesser olmayacağı bedihi olmağla bu teklife ne hacet? İmperatoriçeniz beni görüyor, muradları aşinalık etmek ise bu tarafa teveccühlerinde aşinalık ederler» deyu elçilerden alarga canib-i yemine teveccüh ve kıyamen tevakkufumuzda İmperatoriçe bu abd-i hakire doğru teveccüh ile nezd-i fakire gelüp mütevaziane inhina-yı mükerrereyi havi izhar-ı ikram ve hal ü hatır sualiyle «Esna-yı tarik ve ikamette zahmet çektiniz mi ve halâ konağınızda rahatınız varmı ve memleketimizden hazzettiniz mi?», deyu pürsiş ü nevaziş ile muamale, biz dahi dostane ve ikramane eda ve suallerine ecvibe-i hakîmane-i sâibe ile mukabeleden sonra yine inhina ederek geruye çekilüp ol mahall-i vesî'de kurulan otuz kırk adet fevkanî sofralar üzerinde kâğıt oyunları meclislerini birbir devir ederek başları ucunda ayak üzere durup temaşa ettikçe sofralarda kaiden oyun ile meşgul olanlar ve ol mahalde bulunanlar her kim olursa olsun yani «İmperatoriçe yanımıza geldi» deyu kıyam u hareket ile tağyir-i vaz' yahut imale-i çeşm ü güş eylemek memnû ve kaidelerinden hariç olmağla kat'a kimseden hareket ve ikbal mahsus olmamıştır. Biz dahi bir mikdar kaiden meksten sonra konağa gelüp beytütet, bâdehu ertesi gelindiği minval üzere alây ile Petrehoftan hareket ve Petreburka azimet olunmuştur. Şehr-i merkumde tehyie-i esbab-ı rah ile iştilal üzere iken mukaddema temaşa olunan hayalhane temaşasına İmperatoriçe canibinden dâvet ve kendi dahi tebdil-i heyet ile gelüp gece saat üçedek temaşa, bâdehu konağımıza avdet olundu. Yevm-i hareket bin yüz yetmiş iki senesi Muharremülharamının guresinde [1] muayyen oldukça yine İmperatoriçe canibinden mâhud Yorgaki gelüp «Elçi efendi def'a-i ulâ seferinde görmedikleri mahallerin bir mikdarını dahi bu def'a görmüştür, lâkin bana mahsus ihtirâ' ve âsar-ı hâssım olan Çaruskıslı [2] ismi ile benam olan saray-ı dilârayı dahi azimetleri tariki üzerinde vakî olmağla temaşa eyleyüp bâdehu selâmetle yoluna rahi olsun» dediğın. tefhim eyledikte icabet lâ beis olmağla «pek güzel, gideriz» cevabiyle mesfuru iade ve azimet-i rahasürü olunmuştur. Brandebur seferleri takribiyle asakir ve mühimmat ve zehair ve alât mürur u uburu sebebiyle Petreburk tarikinde olan bargirleri bîtab u tuvan ve mevcudu gayet kalil, tedarükü dahi emr-i asîr olmağla vesile-i suhûlet olmağ için ağırlığımız ile bazı etbâ kulları iki üç gün mukaddemce irsal ve tahfif-i eskal ile suhulet-i tedarüke müsaade reca etmeleriyle: eğerçi bu esnalarda eyledikleri ziyafât-ı adîde ve ikramât-ı lâyıklarından kemal-i hüsn-i müvalât meşhud olup derunen «inşaallâhu tealâ

[1] 3 Eylül 1758 pazar.

[2] Tsarskoié - Sélo

bâdelveym olmayacak tekâlif-i baride ile edegeldikleri eza ve cefalardan halâs olduk» deyu her ne kadar mülâhaza olunurdu ise de yine tâ bu vakte gelince yedimizde olan üsera-yı islâmı aralık aralık talep ve iddia ile gâh cebren almaları için devletlerinden ferman sudurun iş'ar ve gâh hüsn-i hal ile vermediğimizde taraf-ı Devlet-i Aliyye-i adalet şimeye bess-i şekva ile tekdîr ettireceklerin izhar ile inzâr ve matlûbları husulünde hüsn-i halimizi tahrir ve şefaât ile tatyib ettüreceklerine teahhüd misillû günagûn desayis ve ibramdan hali olmayup hasılı ne tarik ile olursa olsun üserayı istirdad sa'yinde oldukları zahir ve aşikâr olduğundan gayrı biilhamillâhi tealâ zikri âti Kiyofte zuhur eden fitne-i cesaret mealleri gûya derun-i fakîre lâylıh olmağın» bu etban tefrik ve teşettütlerine bais olacak emri suret-i zaruret-i levazım-ı rahda irâetleri bir desiseye ihtimali vardır» deyu mütereddîd beynel'emreyn iztırab-ı küllî ile muztariblik derkâr idi, lâkin çare ne mütevekkilen alâllahi azze ve cell üç gün mukaddem ağırlık ile bir mikdar âdemlerimizi ileru şehr-i Moskovda bizim vürudumuza değin tevakkuf eylemek üzere irsal eyleyüp bu kulları dahi mah-ı muharremülharamın ikinci Düşenbih günü [1] şehr-i merkumdan hareket ve azimet-i raha mübaderet eylediğimizde şehr-i mesfura altı saat mesafede caddeden nısıf saat canib-i yeminde vakî Çarskisle dedikleri saray temaşasına ve ziyafetimize tayin olunan mesfur Yorgaki ile has ahurlarından gelen hintova süvar ve üç saatte mahall-i merkuma varılmıştır. Hidmet ve ikramımız için baş papasın oğlu olup haşa has odalarında mehterbaşılık hidmetinde olan bir müteber kimesnelerile birkaç nefer has oda huddamı yolluları ve aşçı başı ve aşçıları ve teşyimize memur mesfur Yorgakiden mâada saray ve dairelerine nâzır ve hâris bostancılar kethüdası şeklinde olan Polkonik mihmandar ve mudîf tayin olunmalarile merasim-i istikbal ve tekrimde ifrat tevazûlar ile ikramların tekmil ve riyaz u hıyaz ve enbiye-i acibe ve kusur-ı garîbe-i Sinimmariyyelerin irâet ve temaşa ettirmekle izhar-ı kuvvet-i meharetlerinde ihtimam-ı belîğ eylemişlerdir. Sarayı mezburun tabaka-i fevkaniyede olan odalarının divar ve pençere aralıkları bir odanın kehrübadan ve bâzının yekpare bağa masnû olup kiminin dahi bilcümle divar ve sedirleri envâ ve elvan eski mâden i müzehheb Çin fağfurilerinden kavanoz ve kûze ve envâ kâseler ve şükûfe sifalleri misillûlar tabaka tabaka dizilmiş ve her biri asl-i divardan olmak üzere mahallelerine yerleştirilmiş bir san'at-i garîbedir. Velhasıl yirmi kadar odalar her biri bir zinette mahall-i istiğrab birbirine benzemez nükuş-ı Çiniyye ve Acemiyye ve Frengiyye ile muhallâ ve anlarda bir dürlü mefruşat olmayup kuud ve

[1] 4 Eylül 1758, Pazartesi.

izticâ'ları iskemlelere mahsus ve münhasır olmağla her odada müzeyyen müteaddit sandaliyyeler mevcut idi. Odalarının ve divanhanelerinin döşeme tahtaları kimi cevz ve kimi abnus ve kimi şimşad renginde amma ekseri karaağaç ve meşe ve dışbudak ağaçlarından olup lâkin bir rütbe ittisal ve iltisak pezir olmuş ki kıtaat-ı müteaddideden olduğu kat'â mahsûs olmayup her gören yekpare zanneder ve saray-ı mezburun mevkii ve etrafı hemvar bir feza-yı fesihl'ercâ ve bazı mahalleri bağçeler amma derunlarında meyve namına ancak vişne ve elma ve fındık ağaçları vardır. Anların dahi şiddet-i berdden ve mukteza-yı havadan meyveleri humuzetli, lezzetsiz, me'kûl olmayacak rütbededir. Temaşa-yı etraf ve enha-yı feza ve kûhistan için bağçeleri ortasında toprak çimden hezar amel ile birer rebve-i hadra-i şeddadiyyüttarh ihdas etmişlerdir ki zirvesinden Petreburka varınca altı saatlik mesafenin kûhistan ve fezası görünür ve saray kurbünde üç vers ki otuz altı dakika daireli kûhistan gayet muhkem kârgir kal'a şeklinde divar ile ihâta edüp derununu âhû ve hârgûş ve hınzîr misillû hayvanat-ı mütenevvia ile memlû ve bâzı kursor ve ebniye-i fevkaniyye ve hıyaz ve süver-i gûnagûn ihdasiyle bir garîp mevkî etmişlerdir. Bu daire ve saray müddet-i kalilede vücud pezir olduğundan mâada bu kadar hadayik ve hıyaz ve derun-ı hadayiki dış budak ve ihlâmur ağacına müşabih asma misillû sarılmak ve her canibe meyil ve iltiyam kabul eder gûne ağaç cinsini gars ve terbiye ve hıyaban ve kameriyyeler şekillu araste etmeleriyle mülûk-i nasarâ bunun mislini icaddan âciz ve bunun mimarı Françelu [1] fenn-i binada gayet mahir sahib-i fitnat bir freng-i şeytanet san'at olup bu icad-ı bedî' ve bina-yı acîbin bir misli nâyâb ve adîm olduğu cümle hemkîşleri indinde müsellemler olduğun takrir ve iftihar ederler idi. *Elkissa*: saray-ı merkurda bir gece beytütet ve tekmi-i temaşa ve ziyafetten sonra bu ziyafete memur olanların cümlesi teşyimiz için sahraya çıkup tevdî etmeleriyle *عسى ربي ان يهديني سواء السبيل* âyet-i kerîmesi vird-i zeban ü cenan olarak yola azimet olunmuştur.

s. 26

Vasfı Petreburk: zikri sabık acayibhane temaşası günü verdikleri bir kıt'a mücellef ve bir kıt'a dahi basit gayr-i mücelled harita-i matbûada resmolunmuştur. Cümle ebniye ve kâşane-i ricalleri Françe ve Nemçe vesair Avrupa devletleri memleketlerinden ahzyledikleri resim ve nümunelere mutabik ve müşabih olup reaya ve esnaf hanelerinin cidarları ağaç halvan çatma ve üzeri tahta pûşideli sâderû ve bâzının içi alaca başma kâğıt kaplıdır. Mefruşat ve evani-i beyt misillu nimet ve devlet onlara müyesser olmayup kilâb-ı ehl-i islâmdan halleri çok mükedder bir

[1] Francesco Rastrelli. (1700 - 1777)

kavm-i şûm olup azab ve fakr u fakaya mütehammil خسر الدنيا والاخرة mâsâ-
daklarıdır amma hayvanat-ı berriyye misillu fehm ü idrakten bîhaber
ölmalarıyla böyle azabı nîmet addederler. Şehr-i mezburda olan Petre
Çarın [1] kendi ismine mensup âsarından bina eylediği kal'a nehr-i Ne-
venin canib-i şimalisinde ve Çar sarayının mukabilinde etrafı nehr-i Neve
ile hendek misillu muhat bir kıt'a zeminde vakî olmuştur. Derununda soltad
odaları ve bir kiliseden gayrı ebniye olmayup derun-ı kenîsa-yı merkum-
da mesfur Petre Çar [2] ile andan sonra mesned nişin-i hükûmet olan
Katerine ve Anna Yeanna [3] nâman Çariçeler zibâ pûşideli san-
dukalar içre makburdurlar. Nehr-i Neve arız ve amîk bir nehir olup
Çar sarayının canib-i garbîsinde iki şakka münkasim ve yarım saat
mesafe birbirine mülâki olmağla yine bir deryaçe olup vasfı mes-
buk Kronştad kal'asında Bahr-ı Baltığa munsab olmağla şehr-i
Petreburk mevrîd ve mersay-ı sefayin-i kesîredir. Canib-i cenubî-
sinde gümrükleri vardır ki zehair vesair tuhaf mahmûlâtiyle giranbar
Felemenk ve İngiltere ve Françe ve İsveç ve Danimarka sefineleri gelüp
vafîr gümrük alınır ve şehr-i merkum yeri Petre Çarın İsveçlûden nez'
eylediği hengâmda zemin-i musattah ve azim kûhistan iken kırk elli sene
zarfında bu kadar tekellûfat ile vücude getürdükleri mahall-i istiğrabdır
ve halâ derun-ı şehirde bakıyye bir mikdar ormanlığı vardır amma etraf-ı
şehr cevvi hava görünmiyecek mertebe kûhistan ve mirî defterhanelerin-
de mukayyed eşcar almağla kimesnenin bir şah-ı bârîk koparmağla kud-
reti yoktur. Bunun hikmetinden sual olundukta «îrâdât-ı miriyyeden ter-
sane ve mühimmat-ı donanma için mahfuz ve mazbuttur» deyu cevap et-
mişlerdir. Lâkin bâzı dekayık şinaslarından halâ İsveçlûden emniyetleri
olmamağla etraf-ı şehrin atlu ve arabaya güncayış pezîr olur açık meydan
olmasun deyu böyle ormanlık ahkomuşlardır haberi alınmıştır. Ve nefsi-
şehr-i merkumda tâlim ve teallüm-i fûnun-ı muharebe-i berriyye ve bah-
riyye için yüzer ikişer yüz odalı iki aded kebir saraylar ki birinde tâlim-i
umur-ı hurub-ı berriyye ve birinde tefhim-i sanayi-i kâr u zar-ı bahriyye
olunur. Mahsus üstadlar ve zabitler ve telâmize ile memlûdurlar. Sıbyanı
küçükten tâ on altı yaşına varınca mezbur iki muallimhanelerde her kangi
sınıfta ise terbiye ve umur-ı muharebeyi tâlim ve tekmilden sonra haricde
olan ortalara ve kal'alara zabitlik ve dirlik ile çırağ ederler ve bu tâlim ve
teallüm hususu cümle kibar ve cenerallerinin ve Çariçelerinin dahi medar-ı
iftihar ve âzam-ı kârları olmağın herbâr bunun ile meşgullerdir. Hatta bu

[1] Petro I. (1689-1725).

[2] Katerina I. (1725-1727).

[3] Anna İvanovna. (1730-1750).

hususta olan meharetlerin bize dahi arz u iradet kaskile bir gün imperator-riçeleri tebdilen ve veliahdı olan yeğeni [1] aşikâre ve bilcümle rical ve kibarları ve düvel-i nesâra elçileri ve misafirleri olan Leh kırılının oğlu [2] konağımız kurbünde olan muallimhane meydanına gelmelerile mezkûr veliahd tarafından selâm ile bir âdem gelüp "lûtfetsünler, biz anları temaşa ve anlar bizim fûnun-ı harbiyyemizi görmek için etbâlarını irsal buyursunlar,, demesile hazînedar kulları ile irsal olunduklarında zuhur eden vakıa-i garibedir ki veliahd-ı mesfur bunların cümlesin temaşa esnasında Ukkâmımız Hacı İbrahim kullarını görüp bilâ takrib yanına dâvet ve yeniçeri kıyafetinde göğüs bağır açık "bu nedir?,, deyu heyetinden sual ve mâlûmu oldukta bilâ teşbih yeniçeri mesabesinde olan kendi soldadların medh ve sufuf ve harekât-ı garibe ve îmal-i edevat-ı nariyyelerini vâsîle lebalâ olduğunda mezkûr akkâm dahi intak-ı Hak ile cevabında "Zor oyunu bozar, biz fisebilillâh gazalarda Allâh-ı tealânın inayetine tevessül ile vezn ü endaze ve hendesiyyeye rağbet etmeyüp sair alât-ı mütenevvia-i harbiyye dursun, şimşir-i aduv tedmir-i berk âsa ve zur-ı bazı-yı celâdet intima ile kelle rûbalık fenninde bu tarza tertiblerin maniiyyeti ile düşmanı himayet dahi etmeziz,, dedikte lâtife ve terhîb kaskile mezburun açık sinesine top atmak için topçularına işaret etmeğin paçavra ve kendir ile top danesi heyetinde masnû yuvarlağı topa doldurup mezbure doğru ateş ettiklerinde inayet-i Hakka tevessülen bilâ ters ü bîm göz kıpmayup yuvarlak gelürken cüst ü çalâk atılup ve pençe-i celâdet ile kapup "alın metamızı,, deyu üzerlerinde endachte etmekle isbat-ı müddeâ-yi şecaat ve ibtal-i âzam-ı meharetlerinde *فاربحت تجارتهم وكانوا هم الاخسرين misra:* *فاربحت تجارتهم وكانوا هم الاخسرين* bir mertebe şikestebâl ve mübtelâ-yı renc-i infial olmuşlar ki tâbir olunmaz. Taife-i mezburenin kibr ü taazzüm ve bâla pervazî-i tefevvüke teheccümleri müstağni anilbeyan iken sair hususlarda un ve cebiilerine mütevaziane aklî ve naklî delâyil iradile mebhut olduklarından mâada böyle bi cem'iyet-i meharet nûmalarında cünud-ı islamiyyeden bu makule bir edna şahsın ilâ-yi din-i mübinde olan cesaret-i mevhubesinden dâğ ber balâ-yı dâğ oldukları şu rütbe şöretşiar olmuştur. Buhara ve Âcem diyarlarından anda bulunan ehl-i islâm sebbabe geza-yı hayret ve teşekkür-i din-i muhammedîde aleyhi efdalüsselâvat bezli makdîret eylemişlerdir. Asakir ve reayaları ahvâi dahi bu minval üzeredir ki imperatorriçeleri kürsi nişin-i hükûmet olduğu on sekiz on dokuz seneden berü mecmu-ı memlekétinde bir ferdin burnunu dahi kanatmayup kemali rıfk u mülâyemet ve hüsn-i hülkla mevsufe olduğundan mâada ka-

[1] Petro III.

[2] Frédéric - Christian (Auguste III. ün oğlu ve 1753'te Saksonya Kırâfi).

tilden berî olan bazı mühim iktiza eden te'dibden mâada bir kimsenin malına ve canına su-i kasd etmemesine âyinine ahd ü peyman eylesile cümlesi mal ve canlarından emin ve tebea sû-i halleri katle müncer olmayacağını yakinen bilürler iken dahi yine cümlesi inkıyad-i âzime ile zabıtlarına mûti' ve münkâd olduklarından devletlerini ve çarîçelerin mübalega iz'âmında gulûvleri hadden bîrun ve meal âşinaları dursun behayim misal olanları dahi devletlerine şan vermek daiyesile gûnagûn i'mali s. 31 sanayi-i şeytânî ve ketm-i esrar-ı devletlerine mukteziyat-ı diniyyelerinden ziyade riayet ederler. Hatta kemal-i itaatlerinden biri bilâh teşbih-yeniçeri yasakcılar gibi bir haneye karagol tâyin olunan soltadları muayyen yerlerinde iken hane-i mezbure muhterik olsa ta zabıtları izin vermedikçe bir hatve mahall-i muayyeninden tecavüz edemeyüp kaç aded ise küllîsi ol ev ile bile yanarlar ve bu madde aynile zuhûr ettiği mütevatiren meşhurdur. Ve defterlü reayası timar sahibinin abd-i memlûki gibi olup sahibi dilerse evlâdların fûruht eder. Lâkin memleketlerinden h rice fûruht mümkün değildir ve sahib-i timar mürd oldukça timar ve ziyâ-ı mülk-i menzil misillu evlâd ve zevcesine ve eb'ad-i akrebasına bilâ muacceletin kalmak indlerinde mer'îdir. Reayaları değil muvazzaf askerlerine mirîlerinden verdikleri ekmeğ neuzü billâhi tealâ mânend-i hişt-i gâhalûd bir tarz nân-ı senk nümüddür ki tîşe-i dendan-ı kavm-i Canla müteessir olmaz ve hezar sâl ka'r-i muhitte dursa kıyafeti bozulmaz diyecek rütbededir. Bir pareleri dahi yoktur ki gayri eyücesin peyda ederler. Aldıkları cüz'i vazifeyi köprü geçmek, kayığa binmek ve sair hususlarda yine bit-tamam mirîlerine verirler ki öyle câbecâ cesur ve yol başlarında mahsus gümrükçü tarzında muayyen âdemler vardır ve bu kavmin gerek reaya ve gerek askerlerinin bu rütbe inkıyad ve enva-i ezaya tahammül nihad olduklarının hikmeti dâhi böyledir ki memleketleri gayetülgaye mahfuz ve cemî-i güzârgâhları muhkem mahrus olduğundan bir ahadın serhadlerinden değil, tâyin olundukları mahalden harekete kudretleri yoktur. Farz-ı muhal üzere bilâ izin bir günlük değil, bir saatlik mahalle gitse, eğerçi elinde izin kâğıdı olmayınca mümkün dahi değildir, lâkin meselâ mümkününü bulsa veçen minelvücûh gayri selâmet bulmayup cezası elbette tertip olunur. Muayyen oldukları mahalde o memleketin şiddet-i berdi ki tâbir ve tahriri incimad-ı zeban-ı hâmeye bâdi olacak mertebeden ezzeddir, bilâ hail açıkta suret-i bîcan gibi mihlanup dururlar ve bu kadar azaba ve fakr u fâkaya bizzarur geberince tahammül ederler. عليهم ما يستحق

Ahval-i kutr-ı mesfur: Mektezay-ı vakt ü zeman ve ufuk-ı mekâna nazaran Petreburka vürudumuz eyyamında müddet-i leyl gayet kalîl ve bâdelgurûb ufukda mer'iyye olan humret-i bâhterden hâvere mümtedden vakt-i

tulûa değin münkaziye olmadığından kavli-i İmameyne göre vakt-i işâ mefkud ve şart-ı farziyyeti mâdum olmağın dört maha kaıib müddette selâvat-ı erbea ile bihasebişşer' evkatgüzar olmuşuzdur. Hatta ramazan-ı şerif dahi bu eyyamı tesadüf etmeğın zarurî selâvat-ı mağribi erkân-ı hafife-i müstâcile ile eda, bâdehu taama müsareat olunup der'akab imsâk olunurdu. Lâkin biinayetillâhi tealâ i'tidal-i hava vesilesile yirmi dört saatte bir iftar ederken aksar-i eyyam kadar dahi sıklet çekilmeyüp bihamdillâhi tealâ sıyam-ı mübarek edasına muvaffak olduk. Lâkin mukteza-yi vakte binaen sünnet-i şerife-i selât-ı teravihten mahrumiyyet ve öyle evkat-ı mübarekede diyar-ı islâmiyyeden bû'diyyetimiz hasebile mübtelâ-yı elem-i bişümar olmuşıdık. Amma çare ne teravihe bedel esselât ve ezan-ı şerif ve temcîd misillû şeair-i islamiyye müteaddit müezzinler ile eda olunduğuça konağımız pişgâhında olan nehr-i Neve kayıklar ile meşhun olup istimâ ederler idi. Ve eyyam-ı mezburede Petreburkta ticaret tarikile müsafir bulunan Buhara ehalisinden tarik-i nakşbendiyyeden olan bir kaç zatlara iftar ve îd taamlarına ve cabeca dahi ziyafet dâvetleriyle ikram ve ekser sohbetimiz bahs-i ulûm ve zikr-i şan u şevket ve akide-i pâk-i Hazret-i Halife-i âzam ve ahval-i şeref meal-i rical-i devlet vesair kavanin ü kavaid-i ehl-i islâma dair olmağla gerek sıhhat-i akîde ve gerek şan u şevket-i Devlet-i Aliyye gûşzedleri olduğğuça girye künan ed'ıye-i icabet meal-i izdiyad-ı iclâl-i Devleti Aliyye-i muhalledül' ikbalde yekzeban olarak «bâdelyevm ahd olsun, memleketimizde cümleye tefhim-i kadr ü şan-ı Devlet-i Aliyye-i bahirül'unvan ile beş vakit namaz gibi dua-yı hayırlarında yeksere sarf-ı tab u tuyan edelim» deyu misak bend olurlar idi. Hak celle ve alâ kabule karin eyleyüp şehriyar-ı âzam, halifetullâhi fil'âlem şevketlu, kudretlu padişahımız efendimiz hazretlerinin zat-ı keramet sıfatların âfattan salim ve erikei cihanbanîlerinde madametüssemevati vel'arz daim ve kaim eyleyüp vekil-i mutlak ve kavvalun bilhak haris-i raiyye ve nazım-ı memleketleri olan düstur-ı celilülkadr Âsaf sadr inayetlu efendimiz hazretlerinin sadr-ı âlilerinde ber karar ve sair evliya-yi niam hazerâtın dahi devam-ı ikbal ile müstedam ve tedâbir-i nafiaların hayr ile husule karin etmekle niçe bu abd-i ahkar gibi ibâd-ı halisül'fuadları saye-i inayet'lerinde nail-i kâm ve bermurad olmak müyesser eyleye, âmin. Minval-i sabıkulbeyan üzre farziyet-i işâ tâ mah-ı ağustosa değin sâkıt, badehu dikkat ile humret-i ufuk tetebbû olunarak mah-ı mezburun onuncu gecesi beş dakika mikdarı vakt-i işâ bulunmağla edasına ibtida olunup badehu gecede birer ve ikişer dakika tefavüt eylemiştir. رجعتنا الى ما نحن فيه Moskovlu taifesinin bu fakiri ziyafetler ve temaşalar için bu kadar zaman Petreburkta meks ettirdikleri pek de ikram kasdiyle olmayup zikr-i âti Brandebur [1] üze-

[1] Brandeburg.

rine tâyin eyledikleri askerlerine küllî ümid ile izmihlâl-i Brandaburu zuumlarında tahkik etmeleriyle bize sakal başı dağıtmak sevdasında oldukları zabir olmuş idi ve cabecâ suhbetlerinde "bu sâlde Prusya canibine memur askerlerimiz Brandabur seraskerine galip olup memalik-i Prusya'yı tamamen teshir ettiklerinden başka Brandaburya hududuna dahi dahil olup ekser-i kılâmı teshir ve ehalisini seby ve hazayinin bittemam kabzeylemişlerdir," deyu mubahat ederler idi. Bu fakir ise kendi ricali ve tüccarlariyle ihtilât eden Buhara bazirgânlarından hafiyeten madde nin aslı olmayup cümlesi telâş-ı küllîde dağ ber bâlâ-yı dağ olduklarını sahîhen haber almış iken dahi bu misillu ekâzib-i zâhirelerine mümaşat ile «vakıa bu makûle meçulül'ahval bir Hersek makulesinin ne mali vardır ki bir iki seneden beru kadimî devletlerinden bir kaç devlet ile muaraza eyleye» deyu iham gûne söyledikçe bu kadar asakir ve tedarükât ve mühimmata bezl-i kudret ile yine bir iş göremedikleriçün kemal-i infiallerinden taraf-ı hasmı vasıfla itrâ ile "öyle demeyiniz. Brandabur Hersek değil, kadimî kral ve gayet maldardır» deyu isti'zâm ederler idi. Bu minval üzere meksimizi itâleleri hengâmında hilâf-ı memulleri rayihaciklerin istişmam ve aks-i müddeaları haberleri tevarüde başladıkta dahi tevatür bulmadan isticazemize suret-i ruhsat gösterüp iki üç gün zarfında tedarükümüzü tekmielde sarf-ı gayret etmişlerdir. Ziyafet eyledikleri merkum Çariskisle sarayından hareketimizin ikinci konağında mihamdarımız haber-i beşaret ve beşâset suretiyle gelüp askerimiz Brandaburu muzmahil ve bilcümle malik olduğu alât ve mühimmat ve emvaline mutasarrif oldukları haberleri ile tahriratlarımız gelüp «size müjde etmek üzere başvekil mahsus bana emir etmiştir» deyu eğerçi bast-ı müddea eyledi» lâkin *كل اناء يترشح بما فيه* medlûlünce lisanı derununun hilâfı olduğu dahi suretinden hüveyda idi amma mukayyed olmayup sahte mahzuziyetler izhariyle mümaşat eylemişlerdir ve bu keyfiyetin tashihine hafiyeten bezl-i kudret olunup «âyâ kimden haber-i sahih alınur?» deyu sa'yden hâli değil idik. Amma Petreburktan şehir-i Moskova varınca bir şehir olmayup kura ve kasabat ehalileri ise behayim makulesi ve ketm-i esrarda mübalâğa tenbihlu olmağın bir habere zaferyab olamadık idi. Şehir-i Moskova vüsulümüzde etba-ı bendegîye Gürci mahallesinde bâzı mülâkat eden Gürci taifesinden bir mikdar hakikat-ı hale ittîlâ ve kenise ve manastırlarında zuumlarınca memüren gûya duaya hücumlarından istidlâl dahi olunmuştu. Bâdehu Leh memleketine vüsulümüzde Brandabur diyarından gelen tüccar ve Lehlünün bâzı söz anlar zabitlerinden bu vehile tashih-i müddea olunmuştur ki Moskovlu askeri Brandebur leşkerinden bir kaç kat ziyade olduğu halde Brandaburun tahtgâhına karîb olduklarında Braudabur kralı Nemçe taburu ile muharebe üzere iken bu

s. 33

haberi aldıktan der'akab kendi taburunda bir yarar seraskerin alıkoyp kendi mukaddema Moskov caniblerine tâyin eylediği seraskeri taburuna bir mikdar asker ile ılgar ve müsareaten vüsulünde cümlesi ancak otuz bine baliğ Moskovlu ise tedarükât-ı kaviyye ile ol taburda doksan bin mikdarı asker oldukların tahkik ve re'yel'ayn müşahede ettikte hirâsı galip olmağın yüzü üzre kapanup din ve ayınince perverdigâr-ı âleme tazarrû ve tezellülde ifrat ile «her kime ne adavetim var ise var. Lâkin bu Moskovlu gaddarlarına bir dürlü kasd-ı bed ve husümetim yoğiken bu mekkâr ve gaddar böyle vakitte zulm-i sarîh irtikâb ve dar ü diyar urâ-iyyetim izmihlâlîne vakt-ı fırsat ihtilâsiyle kasdeylemiştir» deyu zar u giryan münacat ve istimdadı hilâlînde ceneralleri vesair rüesa-yı askerîsi izhar-ı gayret ve hamîyyet ile «ağlıyacak zaman değil. Moskovlu giribanımıza yapışacak mertebeye gelmişlerdir ve bu taifenin hiyelü desayiste meharetlere malûmdur. Eğer nekadar muharebe sabaha kavil olunmuş ise dahi itimad olumayup iş geceye kalursa nedamet emr-i mukarrerdir. Biz cümle baş ve canımızı uğrunuza feda eyledik. Çare-i kâr hemen şimdi ayağımız tozile hücum edelim» deyu ittifak etmelerile der'akab tertib-i sufuf ile muharebeye ikdam ve hamelât-ı peyderpey-i top ü tufenge ihtimam etmeleriyle ezşam tâbâm iki canibden sical-i ateş insibabına âram verilmeyüp zemin ve asumanı ateş ile memlû olup lâkin galebe bir taraftan hüveyda olmadığı kral-ı mesfurun manzuru olıcak «iş böyle giderse ihtimaldir ki inkisarımıza bais olur» deyu herçi badabad güyan habl-i metin-i avn i rabbanîye teşebbüs ve kabza-i şimşire el urup «bu dâvayı ancak seyf-i sârim fasleder» deyu kendi terbiyet kerdesi olan ekseri serp [1] cinsi erbab-ı süyûf ile hamle-i gayûraneye derkâr ve vakt-i duhadan vakt-i zuhura değin iştigal-i kârzar-ı seyfiyye eyleyüp biemrillâhi tealâ böyle küllî askere galebe ve taburlarına istilâ eylemiştir. On sekiz bin küştelerinden mâada on iki bin neferi birkaç ceneral ve rüesalarıyla esir ve taburlarında mevcut olan bilcümle hazayin-i zehâir ve yüz on kît'a top ve alâtve mühimmat-ı sairelerin iğtinam ve topları içinde altı yüz âdeme karşı dane döğër bais-i hayret olacak bir musanna' top-ı garibül'uslûb ki bu hakir Petreburkta iken halâ topçu başılarının ihtirâ' eylediği mezbur top ile iftihar ederler idi Velhasıl bu ifrat-ı galebe ile mesrur ve şadman ve asker-i hezimet rehber-i Rusiyye bin belâ ile semt-i selâmete gürizan oldukların haber verdiklerinden mâada bu muharebede seraskerleri olan ceneral-i nekbet meal ki sanayi-i harhiyyede mahir ve fûnun-ı deka-yik-i muharebede mehareti mütevatır Fermar [2] nam mekkâr Rusiyye beyninde gayet müteber olmağla anı intihap ve fertmareşallığa [3] nam-

(Arka ı gelecek sayıda)

[1] Sırplı

[2] Willim Fermor (1704-1771), Kont. 1738 de Osmanlılara, 1741 de İsveçlilere, 1757 de prusyalılara karşı harbeden Rus ordularında komutanlık etmiştir. Katerina II. zamanında Smolensk valisi olmuştur.

[3] Feldmareşallığa